МЕДІАЦІЯ ЯК ПОЗАСУДОВИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ТУРЛАЙ Олег - аспірат Західноукраїнського національного університету
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9237-0890
УДК 347.965.42(043.3)
DOI 10.32782/NP.2022.4.20

Розвиток інформаційного суспільства ставить перед суспільством ряд викликів, що стосуються, зокрема, захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет, відповідного функціонування організацій колективного управління правами авторів, захисту прав патентовласників тощо. Тому актуальним питанням є застосування альтернативних процедур врегулювання спорів у сфері права інтелектуальної власності, особливо медіації. Адже вирішення конфліктів у цій галузі має важливе значення і потребує відповідного правового регулювання із урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Альтернативне врегулювання спорів є узагальненим поняттям, що застосовується для визначення ряду підходів та методів, які спрямовані на вирішення спорів мирним неконфліктним шляхом. Це можуть бути переговори між двома сторонами або багатосторонні переговори, медіація, формування консенсусу, арбітраж. У цьому дослідженні вважаємо за необхідне проаналізувати інститут медіації в порівнянні з іншими способами вирішення спорів у галузі інтелектуальної власності.

Останнім часом до процесу медіації все більше інтересу проявляє бізнес. Адже тривалість і вартість судових розглядів, результат вирішення спорів у суді часто призводять до невдоволення сторін конфлікту. Як показує практика, застосування медіації у цьому питанні є досить ефективною, адже ухвалюються рішення, які є прийнятними для сторін, зокрема, і щодо спорів, які виникають при використанні результатів інтелектуальної діяльності.

Метою цієї статті є правовий аналіз інституту медіації як альтернативного способу врегулювання спорів щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: медіація, вирішення спорів, примирні процедури, посередництво, погоджувальні процедури, захист прав, право інтелектуальної власності, позасудові способи врегулювання конфліктів.

1. ВСТУП

Постановка проблеми

Однією з основних умов євроінтеграції України є вдосконалення законодавства у сфері інтелектуальної власності відповідно до міжнародно-правових стандартів. Розвиток інформаційних цифрових технологій, надання послуг через Інтернет сприяють швидкому поширенню та всезагальній доступності до об'єктів права інтелектуальної власності, що часто призводить до порушень авторських прав.

Причиною порушення прав щодо об'єктів інтелектуальної власності є природа цих об'єктів, що дає можливість легко та швидко їх відтворювати і розповсюджувати. У світовій практиці функціонують різні форми захисту порушених прав. Але захист їх у судовому порядку вимагає багато часу, коштів і зусиль. Тому все більшого поширення та суспільного визнання набуває медіація як форма захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Аналіз дослідження проблеми. Актуальність застосування медіації для вирішення спорів у галузі інтелектуальної власності досліджували у працях такі науковці, як:- Н. Л. Бондаренко-Зелінська, Л. І. Бурова,- І. Василенко, Г. Єрьоменко, М. Я. Поліщук, Н. Потоцький, Ю. В. Розман, Д. В. Смерницький та інші. Проте, необхідно визначити проблеми та перспективи застосування медіації як альтернативного способу врегулювання конфліктів щодо об'єктів права інтелектуальної власності.

Формування цілей. Метою цієї статті є правовий аналіз інституту медіації як позасудового способу врегулювання спорів у галузі захисту прав інтелектуальної власності.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Глобалізація інтелектуальної власності та прагнення інтеграції України до Європейського Союзу вимагає вдосконалення правового регулювання та механізмів захисту авторських прав, розширення суб'єктного складу і т.д. У цьому напрямі було прийнято Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року № 1629-IV, схвалено Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні, затверджену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 р. № 386-р, прийнято Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX та інші нормативно-правові акти.

Зокрема, поняття медіації визначено в Законі України «Про медіацію». Згідно з п.4 ч.1. ст.1 Закону: «медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [1].

Крім того, відносини, які пов'язані із захистом прав в Інтернеті, регулюються Декларацією Комітету міністрів Ради Європи «Про права людини і верховенство закону в інформаційному суспільстві», Декларацією «Принципів побудови інформаційного суспільства», «Хартією глобального інформаційного суспільства», Будапештською конвенцією «Про кіберзлочинність» тощо.

Вище зазначені міжнародно-правові акти мають забезпечити дотримання прав та інтересів людини в епоху розвитку Інтернету та високих технологій, вони визначають рамки діяльності держав у нових умовах та готують підвалини «для оновлення європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод в умовах становлення нової групи прав людини, пов'язаної з цифровими технологіями» [2]. Положення зазначених міжнародних документів сприяють виробленню збалансованого підходу щодо вирішення проблеми співвідношення інтелектуальної власності й інформаційних потреб особи та суспільства в цілому.

Прагнення України інтегрувати у світову спільноту зумовлює необхідність приведення її законодавства відповідно до міжнародних стандартів у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, це стосується виконання Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». Отже, одним із напрямів реформування системи захисту інтелектуальної власності є використання механізмів медіації у сфері інтелектуальної власності.

Варто зазначити, що «у Норвегії спеціальний закон про процедуру медіації був прийнятий ще у 1991 році, у Швеції – в 2002 році, Російській Федерації – 2010 році, в Білоруській Республіці закон вступив у силу лише з 24 січня 2014 року» [3].

На підставі досвіду зарубіжних країн можна зробити висновки, що медіація має відповідні переваги у порівнянні з судовим розглядом справи:

1) відсутність чітких процесуальних меж сприяє вільній атмосфері і готовності сторін конфлікту до співпраці;

2) вона сприяє швидкому розгляду спору, у порівнянні з судовим розглядом, оскільки суди є перенавантаженими;

3) під час прийняття судового розгляду задоволеною, як правило, залишається лише одна сторона, рішення на користь якої було ухвалене, а при укладанні медіаційної угоди задоволеними є обидві сторони, що приймають спільне рішення на добровільних засадах;

4) прийняття рішення сторонами конфлікту формує усвідомленню факту, що це рішення їх спільне, вони його досягли шляхом консенсусу, що стимулює їх до добровільного виконання цієї медіаційної угоди;

5) судовий розгляд, як правило, має ретроспективний характер та спрямований на те, аби дати правову оцінку й ухвалити рішення відносно правовідносин, що мали місце у минулому, проте процес медіації має спрямування на перспективу, адже сприяє плідній співпраці сторін у майбутньому [4, с. 1312-1313].

Як вважає С. Ф. Демченко, фундаментальні відмінності між судовим розглядом та медіацією полягають у тому, що «суддя вислуховує сторони і, ґрунтуючись на відповідних статтях закону, виносить рішення. Тоді як завдання медіатора набагато складніше: він має допомогти конфліктуючим сторонам самим знайти рішення спірного питання. Тож медіатор повинен мати ще й інші конкретні знання. Знати, як організувати процес розв'язання конфлікту так, щоб його сторони були залучені в процес добровільного творчого пошуку такого рішення їх спору, яке задовольняло б обидві сторони і відкривало нові можливості їх подальшої взаємодії» [5, с. 48].

Н. А. Нижанковська та А. К. Шереметьєва відрізняють процедуру медіації від інших способів врегулювання спорів за допомогою ознак (характеристик):

1) на відміну від розгляду спору в суді, вступ сторін у процес медіації - добровільний, при цьому медіатор вільно обрається сторонами (у цьому відношенні медіація подібна до третейського суду);

2) у процедурі медіації присутніми є тільки сторони, їх представники та медіатор, що відрізняє її від судового розгляду, на якому можуть бути присутні й інші особи;

3) медіація - простий та зрозумілий процес врегулювання спору, яким самі сторони і керують. У судовому ж засіданні сторони не беруть участі щодо ухвалення рішення - це є функція судді. У медіації сторони самі приймають рішення. При цьому медіатор ніяких рішень не приймає та не дає рекомендацій;

4) сторони у суді зобов'язані підкоритися рішенню, навіть якщо вони цим рішенням незадоволені. Проте, медіація – це процес, у якому не вирішується нічого без згоди сторін спору. В ході цієї процедури рішення приймаються лише за згодою сторін, та коли обидві сторони беруть на себе обов'язки виконувати прийняті ними спільні рішення;

5) одним із завдань суду є визначення, хто із сторін - правий, а хто - винен. Медіація ж спочатку націлена на інше – сторони обговорюють різні варіанти врегулювання конфлікту за допомогою посередника та спільно обирають той, що обидві сторони визнали найкращим;

6) ризик медіації мінімальний, кожна сторона у будь-який момент має право відмовитися від переговорів. Окрім того, медіація проводиться конфіденційно. Це залишається між сторонами та медіатором» [6, с. 1165].

У державах ЄС під медіацією розуміють не тільки спосіб альтернативного врегулювання спорів, де конфлікт уже виник, але і спосіб, що використовується з метою запобігання виникнення конфлікту в майбутньому, що, безперечно, розширює межі та можливості застосування медіації. Зокрема, медіацію угоди застосовують, коли конфлікту не існує, задля уникнення виникнення його у майбутньому. Тобто медіатор допомагає сторонам реалізувати переговори з метою укладення максимально вигідної для них угоди.

При цьому медіатор є незалежним та неупередженим, він не зацікавлений у результаті вирішення спору і виконує функцію сприяння сторонам, згладжуючи відмінності їх бачення, нагадуючи про важливі для кожної із сторін аспекти угоди, створюючи та підтримуючи атмосферу довіри.

Отже, «медіація» - це альтернативна процедура врегулювання спорів (англійською – «Alternative Dispute Resolution»), що відбувається із залученням медіатора. Основним її завданням є встановлення і сприяння ведення діалогу між сторонами задля досягнення взаємовигідного для сторін спору рішення. Сторони медіації самостійно і добровільно приймають рішення щодо цього спору.

Слід зазначити, що у наш час можна застосовувати медіацію в окремих спорах з інтелектуальної власності. Як зазначає Н. В. Троцюк: «Відповідно до процедур міжнародної некомерційної організації - Internet Corporation for Assigned Namesand Numbers – є можливість застосування медіації з вирішення доменних спорів, що вважається найбільш ефективним позасудовим механізмом вирішення спорів цієї категорії. Застосування цієї процедури можливе в будь-якому акредитованому арбітражному органі, однак найбільш популярним залишається Центр арбітражу й медіації ВОІВ» [3].

Варто відмітити, що в Україні, як і в переважній більшості країн Європи, судовий розгляд є основною формою захисту порушених, оспорюваних прав та законних інтересів сторін. Проте, ця форма є далеко не завжди швидкою, якісною та такою, що задовольняє інтереси суспільства.

Варто зазначити, що спори у галузі інтелектуальної власності, які можливо вирішити за допомогою медіації, поділяються на категорії:

1) спори, що виникають у зв'язку із використанням без згоди правовласника об'єктів інтелектуальної власності;

2) спори, що виникають у питанні надання правовласниками дозволів третім особам щодо використання об'єктів інтелектуальної власності, а також за рішенням суду у примусовому порядку і т.д.;

3) конфлікти, які виникають між суб'єктами права інтелектуальної власності і користувачами у зв'язку із невиконанням або неналежним виконанням договорів, зокрема, у сфері розпорядження майновими правами. У цьому випадку застосування медіації є можливим на стадії їх укладення, якщо сторони не зможуть дійти згоди відносно істотних і додаткових умов договору.

Як зазначає І. Василенко, «за допомогою медіації можна вирішувати спори у сфері інтелектуальної власності щодо:

1) ліцензування та передачі прав інтелектуальної власності;

2) порушень прав інтелектуальної власності;

3) права власності на винахід;

4) авторства на винахід, якщо третя сторона зробила суттєвий внесок тощо» [7].

Окрім того, медіація застосовується залежно від виду об'єкта права інтелектуальної власності, права щодо яких порушені:

1) при порушенні авторських та суміжних прав;

2) порушення прав на об'єкти промислової власності;

3) порушення прав щодо засобів індивідуалізації.

Процедура медіації щодо спорів у галузі інтелектуальної власності, як правило, включає етапи:

1) укладення угоди щодо проведення медіації;

2) формування претензій від сторін і можливих варіантів врегулювання спору;

3) пошук основних причин спору;

4) з'ясування шляхів та способів досягнення консенсусу;

5) підписання сторонами медіаційної угоди як результату вирішення спору. Існують й інші пропозиції в питанні структурування медіації [8].

Варто зазначити, що медіація є дуже ефективним механізмом врегулювання спорів у більшості європейських країнах, що її інтегрували в судову систему, адже вона може зменшити навантаження на суддів і скоротити час, необхідний для розгляду справ [9]. Отже, застосування медіації сприяє скороченню витрати громадян і судової системи в цілому, підвищенню рівня доступності правосуддя.

3. Висновки

Як бачимо, у наш час взаємодія систем вирішення спорів - судової і альтернативної є невідворотним фактом, адже одним з основних завдань держави є захист прав громадян шляхом створення ефективного механізму здійснення правосуддя. Ці системи вирішення спорів взаємопов'язані між собою та сприяють досягненню спільної мети – справедливого врегулювання спорів.

Медіація ж є основою альтернативного врегулювання спорів, що полягає у вирішенні конфліктів із залученням медіатора,

який допомагає здійснити аналіз конфліктної ситуації так, щоб сторони самостійно змогли прийняти взаємовигідний варіант рішення. На відміну від судового процесу, сторони під час медіації доходять згоди самостійно. При цьому медіатор не може приймати рішення, що стосується суті спору, а сторони самостійно розробляють можливі варіанти його врегулювання. Медіатор ж допомагає сторонам налаштувати комунікацію і створити комфортні умови перемовин, також інструктує їх стосовно процедурних і допомагає дійти угоди. Як бачимо, головна мета медіації – це допомога сторонам знайти рішення проблеми шляхом розширення їх можливостей і покращення відносин між ними.

Проте, щоб медіація мала належне застосування в Україні, необхідною є відповідна підготовка фахівців, що володітимуть не тільки професійними знаннями, а і психологічними навичками з метою вирішення спору. Тому потрібно звернути увагу щодо підвищення правової грамотності медіаторів, організувати компанії в ЗМІ та соціальних мережах, що донесуть інформацію до суспільства про цей інститут, його переваги, особливості застосування як ефективного та перспективного механізму альтернативного врегулювання спорів щодо об'єктів права інтелектуальної власності.

Література

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text

2. Медіація в державах Європейського Союзу. URL: http://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/mediatsiya-v-derzhavakh-evropeyskogo-soyuzu/.

3. Троцюк Н.В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у сфері інтелектуальної власності. *Юридичний вісник.* 2016. №4(41). URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/11141/14813

4. Курс цивільного процесу: підручник /за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.

5. Демченко С.Ф. Медіація та додержання публічного порядку як складові функціонування модельних господарських судів. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 5. С. 48.

6. Шереметьева А.К. Медиация как гражданско-правовой способ урегулирования конфликтов в сфере интелектуальной собственности. *Ученые заметки ТОГУ*. 2013. № 4. Т. 4. С. 1162-1168.

7. Василенко І. Перспективи застосування медіації у захисті права інтелектуальної власності (2017) URL: http://human-rights.unian.ua/403458-perspektivi-zastosuvannya-mediatsiji-u-zahisti-prav-intelektualnoji-vlasnosti.html.

8. Кронда О. Ю. Медіація в інтелектуальному праві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С. 89-90.

9. Досвід зарубіжних країн щодо впровадження медіації та можливість його застосування в Україні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2019. № 2(20). URL: http://lj.oa.edu.ua/articles /2019/n2/19samzvu.pdf.

References

1. Pro mediatsiiu: Zakon Ukrainy vid 16 lystopada 2021 r. № 1875-IX. [On mediation: Law of Ukraine dated November 16, 2021. № 1875-IX]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text [in Ukrainian].

2. Mediatsiia v derzhavakh Yevropeiskoho Soiuzu (2019). [Mediation in the states of the European Union]. Retrieved from: http://ukrainepravo.com/ international_law/european_union_law/mediatsiya-v-derzhavakh-evropeyskogo-soyuzu/ [in Ukrainian].

3. Trotsiuk, N.V. (2016). Mediatsiia yak alternatyvnyi sposib vyrishennia sporiv u sferi intelektualnoi vlasnosti. [Mediation as an alternative way to resolve disputes in the field of intellectual property]. *Yurydychnyi visnyk - Legal Bulletin,* №. 4(41). Retrieved from: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/11141/14813 [in Ukrainian].

4. Kurs tsyvilnoho protsesu: pidruchnyk /za red. Komarova, V.V. (2011). [Civil procedure course: textbook / edited by V.V. Komarova]. Kharkiv: Pravo, 2011, 1352. [in Ukrainian].

5. Demchenko, S.F. (2009). Mediatsiia ta doderzhannia publichnoho poriadku

yak skladovi funktsionuvannia modelnykh hospodarskykh sudiv [Mediation and observance of public order as components of the functioning of model commercial courts]. *Visnyk hospodarskoho sudochynstva - Herald of economic justice*. 2009, №. 5, 48 [in Ukrainian].

6. Sheremetyeva, A.K. (2013). Medyatsyia kak hrazhdansko-pravovoi sposob urehulyrovanyia konflyktov v sfere yntelektualnoi sobstvennosty [Mediation as a civil law method of conflict resolution in the sphere of intellectual property]. *Uchenye zametky TOHU- Scholarly notes of TOGU*, № 4, Vol. 4, 1162-1168 [in Ukrainian].

7. Vasylenko, I. (2017). Perspektyvy zastosuvannia mediatsii u zakhysti prava intelektualnoi vlasnosti [Prospects for the use of mediation in the protection of intellectual property rights]. Retrieved from: http://human-rights.unian.ua/403458-perspektivi-zastosuvannya-mediatsiji-u-zahisti-prav-intelektualnoji-vlasnosti.html [in Ukrainian].

8. Kronda, O. Yu. (2014). Mediatsiia v intelektualnomu pravi [Mediation in intellectual law]. *Porivnialno-analitychne pravo - Comparative and analytical law*, № 1, 89-90 [in Ukrainian].

9. Dosvid zarubizhnykh krain shchodo vprovadzhennia mediatsii ta mozhlyvist yoho zastosuvannia v Ukraini (2019). [The experience of foreign countries regarding the implementation of mediation and the possibility of its application in Ukraine]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Pravo» - Journal of the National University «Ostroh Academy». «Law» series*, № 2(20). Retrieved from: http://lj.oa.edu.ua/articles/2019/n2/19samzvu.pdf [in Ukrainian].

MEDIATION AS AN OUT-OF-JUDICIAL METHOD OF SETTLEMENT OF DISPUTES RELATING TO OBJECTS OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS

The development of the information society presents society with a number of challenges related, in particular, to the protection of intellectual property rights on the Internet, the appropriate functioning of organizations for the collective management of authors' rights, the protection of the rights of patent owners, etc. Therefore, the application of alternative dispute resolution procedures in the field of intellectual property law, especially mediation, is an urgent issue. After all, the resolution of conflicts in this field is important and requires appropriate legal regulation, taking into account the positive experience of foreign countries.

Alternative dispute resolution is a generalized concept used to define a number of approaches and methods aimed at resolving disputes in a peaceful, non-conflictual way. It can be negotiations between two parties or multilateral negotiations, mediation, consensus building, arbitration. In this study, we consider it necessary to analyze the institution of mediation in comparison with other ways of resolving disputes in the field of intellectual property.

Recently, business has shown more and more interest in the mediation process. After all, the duration and cost of court proceedings, the result of resolving disputes in court often lead to dissatisfaction of the parties to the conflict. As practice shows, the use of mediation in this matter is quite effective, because decisions are made that are acceptable to the parties, in particular, regarding disputes that arise when using the results of intellectual activity. Therefore, mediation as a form of protection of intellectual property rights is gaining more and more widespread and public recognition.

The purpose of this article is a legal analysis of the institution of mediation as an alternative way of settling disputes in the field of protection of intellectual property rights.

Keywords: mediation, dispute resolution, conciliation procedures, protection of rights, intellectual property law, out-of-court methods of conflict resolution.